

Justis- og beredskapsdepartementet
Sivilavdelingen
Postboks 8005 Dep

0030 OSLO

Oslo, 15. april 2013
10.12/271/heek

Høringsuttalelse vedrørende rapport om avhør av særlig sårbare personer i straffesaker.

Viser til høringsbrev fra Justis- og beredskapsdepartementet hvor det bes om innspill på de forslag som legges frem i rapporten.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) er en menneskerettighetsorganisasjon som både arbeider for full deltakelse og likeverd, og mot diskriminering. NFU skal ivareta interessene til mennesker med utviklingshemning og deres familier overfor sentrale, regionale og lokale myndigheter. NFU har 7800 medlemmer.

NFU har ikke ansatte i organisasjonen som er fagpersoner innenfor dette feltet. Vi har derfor dialog og samarbeid med fagpersoner ved utarbeidelsen av denne høringsuttalelsen.

Rapportens innhold vedrørende utviklingshemmede.

Arbeidsgruppen skulle foreta en grundig, prinsipiell og faglig fundert gjennomgåelse av dommeravhørs- og observasjonsordningen og regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede. Slik vi ser det er mandatet ikke oppfylt i gjennomgangen og framstillingen av personer med utviklingshemning.

Arbeidsgruppen påpeker riktig nok at "politiet mangler kompetanse om psykisk utviklingshemmede og hvilke særlige behov de kan ha i en avhørssituasjon" (s 61), men løsningen på denne kompetansemangelen står det ingen ting om. Å tro at økt erfaring med avhør av utviklingshemmede alene skal øke kompetansen (s 62), er naivt. Særlig i en ramme der barns sårbarhet er premisset for kompetansen. Storbritannia har siden 2006 arbeidet målrettet for å styrke rettsvernet til lovovertredere med utviklingshemning og lærevansker. Dette har gitt tiltak basert på forskning (Talbot & Jacobson, 2010).

Utnytting og mobbing er dessverre noe som personer med utviklingshemning opplever hyppigere enn andre (Horner - Johnson & Drum, 2006). Mishandling (fysisk, emosjonelt, psykologisk, seksuelt og økonomisk) skjer også hyppigere mot personer med utviklingshemning (Reiter, Bryen, & Shachar, 2007). Hvorvidt personen selv

opplever seg utnyttet, har betydning for måten han/hun reagerer i møtet med andre. Manglende forslag til målrettet styrking av utviklingshemmedes rettsikkerhet er en stor svakhet ved rapporten.

Å kommunisere med personer med utviklingshemning.

Personer med utviklingshemning kan ha vanskelig for å snakke, forstå og uttrykke seg. De kan ha vanskelig med å huske ting eller konsentrere seg over lengre tid. Kombinasjonen av slike vansker setter personen i en problematisk situasjon. Frykten for å kommunisere vil dessuten være større når den man kommuniserer med ikke kjenner til de vanskene man har. I Storbritannia er det arbeidet mye med dette temaet i prosjektet kalt "No One Knows" som ble avsluttet i 2008. Håndboken "Positive Practice – Positive Outcomes" utgitt av Department of Health i 2011 setter opp en rekke praktiske råd som kan bidra til bedre kommunikasjon:

Mistenkte personer med utviklingshemning.

Rapporten velger å ikke gå ytterligere inn på dette tema annet enn å konkludere med at "Samtidig kan det lokalt finnes gode praktiske løsninger i enkeltsaker der det er spesielle behov". Dette mener vi ikke er godt nok. Spesielt med tanke på at forskning viser at rundt 20 % av de som sitter fengslet har en utviklingshemning.

Flere internasjonale undersøkelser har vist at svært mange personer har utviklingshemning uten at dette er kjent for tiltaksapparatet, eller at de er tilbudt adekvate tjenester (for eksempel bostøtte, arbeidstilpasning, eller annen omsorg). De går med andre ord "under radaren" (Holland, Clare, & Mukhopadhyay, 2002; Leonard & Wen, 2002; Roeleveld & Zielhuis, 1997; Søndena, Palmstierna, Rasmussen, & Nøttestad, 2008). Dette er personer som heller ikke selv oppfatter sine vansker som utviklingshemning, men som likevel er svært sårbare for å falle utenfor (arbeidsliv, velferdsrettigheter og sosiale nettverk). I noen tilfeller bryter de straffeloven og befinner seg da i en ytterst sårbar situasjon der manglende forståelse fra alle parter ofte gir uheldige følger.

Personer med utviklingshemning som bryter straffeloven har ofte omfattende behov for sosiale tjenester. Samarbeid med relevante instanser som NAV, fastlegen, sosialtjenesten, hjemmetjenesten, utdanning og arbeidsliv vil derfor være avgjørende for å hindre nye lovbrudd.

Omstendigheter i straffesakskjeden

Gjennom straffesakskjeden, i forkant og etter en straffesak kan vi finne forhold som virker i disfavør til personer med lærevansker. Den internasjonale litteraturen trekker fram en rekke forhold som kan gi negative utfall for lovbryster dersom denne har store lærevansker (Gardner, Graeber, & Machkovitz, 1998; Petersilia, 1997; Søndena, Rasmussen, Palmstierna, & Nøttestad, 2010). Nedenfor har vi listet opp noen slike forhold, men disse kan suppleres med et stort behov for forebyggende tiltak og et støttende ettervern der bosted, arbeid og trygge sosiale rammer er prioritert.

1. Mer sannsynlig bli arrestert

Hvis personer med store lærevansker bryter straffeloven planlegger de ikke lovbruddet godt. De tenker ikke gjennom konsekvensene av å evt. bli mistenkt/pågrepet. De har sjelden noe alibi. De utfører oftere (enn andre) lovbruddet alene. Svært ofte er det impulsive handlinger.

2. Uviten om sine rettigheter og under politiavhør lett påvirkelig, snakkesalig og ettergivende

Manglende kunnskap om situasjonen de er satt i, og manglende evne til å forstå informasjon rundt denne situasjonen, gjør at personer med lærevansker lettere enn andre vil føle avmakt, gi etter og la seg påvirke av faste, rutinerte autoriteter under et politiavhør.

3. Ser ikke betydningen av sine rettigheter

For personer uten kunnskap om sine rettigheter, er det en særdeles vanskelig oppgave for aktørene i straffesakskjeden å formidle rettighetens innhold og begrensninger. Informasjonen blir enklest formidlet skriftlig og generelt tilpasset, og dette blir for krevende for personer med store lærevansker. Kjenner man ikke sine rettigheter, vil man heller ikke kreve at de blir oppfylt.

4. Gir rask tilståelse og er videre svært påvirket gjennom en imøtekommende og nær annen part.

Under avhør vil personer med store lærevansker føle seg fremmedgjort. Hvis avhøret ledes av en person som viser omsorg og støtte, vil personer med lærevansker ofte gi innrømmelser i håp om å besvare motpartens vennlighet.

5. Gir svar på spørsmål om skyld på et tidlig tidspunkt

En rask tilståelse eller tydelige svar på komplekse spørsmål kan være en kortsiktig men effektiv måte å slippe ut av en krevende og smertefull situasjon.

6. Etterlyser ikke rettspsykiatrisk undersøkelse selv

De fleste personer med store lærevansker som blir tiltalt for lovbrudd har ingen egen erkjennelse av sin funksjonshemming. Mange ønsker heller ikke selv at dette skal være noe tema og gjør hva de kan for å framstå som kompetente. Ved alvorlige lovbrudd blir lærevanskene normalt avklart av sakkyndige, men i sjelden grad ved friomsorgens personundersøkelser.

7. Ofte siktet for kriminelle handlinger under pågrepelse

Personer med store lærevansker som blir pågrepet kan ofte ha vanskelig for å takle uforutsette hendelser. I slike situasjoner har de også en større risiko for å handle irrasjonelt f.eks med å sette seg til motverge.

8. Anker dommen sjeldnere og ber sjeldnere om framskutt løslatelse

Opplevelsen av å misforstå eller være maktesløs under sin egen rettssak, gjør at personer med store lærevansker i mindre grad enn andre prøver sin sak for en høyere rettsinstans. De avfinner seg med dommen og ønsker å gjøre seg ferdig med soning. Under soningen har de mindre kontakt med andre innsatte og omverdenen, og tar sjeldnere kontakt for framstillinger, permisjoner og framskutt løslatelse.

Konklusjon.

Rapporten bekrefter at det i norsk rettspleie ikke finnes god nok kompetanse på hvordan avhør av personer med utviklingshemning, enten de er fornærmet eller mistenkt bør gjennomføres. Rapporten tar ikke opp i seg en drøfting av hvordan denne kompetansen kan styrkes. Vi stiller spørsmål ved om det er faglig grunnlag for i det hele tatt å omfatte mennesker med utviklingshemning i rapporten.

NFU mener videre at det må en endring til av navnet "barnehusene". Det bør være et mer aldersnøytralt navn som bedre gjenspeiler alderspennet hos de personene som skal avhøres.

Med vennlig hilsen

Vibeke Seim-Haugen
generalsekretær

Hedvig Ekberg
Hedvig Ekberg
juridisk rådgiver